

30. Polska a Ukraina w latach trzdziestych–czterdziestych XX wieku. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych. – Warszawa–Kijow, 2005. – Т.4. – Cz.2. Polacy i Ukraińcy pomiędzy dwoma systemami totalitarnymi 1942–1945. – S.120–122.
31. AAN, Sygn. 202/III–11 – k. 6; Макар Ю. Холмщина і Підляшшя в першій половині ХХ століття: історико-політична проблематика. – Львів, 2003. – С.48–49.
32. Сергійчук В. Український здви́г: Закерзоння. 1939–1947. – К., 2004. – С.206–207.
33. Там само. – С.236.
34. AAN, Sygn. 203/I–1 – k.5–6.
35. Ibid, Sygn. 202/III–11 – k.18.
36. Motyka Grzegorz. Tak było w Bieszczadach. – Warszawa, 1999. – S.178.
37. Сергійчук В. Український здви́г: Закерзоння. 1939–1947. – К., 2004. – С.255–256.
38. Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945. – Wrocław–Warszawa–Kraków, 1990. – Т.III. Kwiecień 1943 – lipiec 1944. – S.91.
39. Сергійчук В. ОУН – УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. – К., 1996. – С.448; Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.1, оп.23, спр.790, арк.6–7.
40. Przed akcją “Wisła” był Wołyń. Praca zbiorowa pod red. W. Filara. – Warszawa, 2000. – S.149–150.
41. Пастернак С. Нарис історії Холмщини і Підляшшя (Новіші часи). – Вінніпег–Торонто, 1989. – С.227.
42. Polska a Ukraina w latach trzdziestych–czterdziestych XX wieku. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych. – Warszawa–Kijow, 2005. – Т.4. – Cz.2. Polacy i Ukraińcy pomiędzy dwoma systemami totalitarnymi 1942–1945. – S.1280–1281.
43. Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942–1952. Документи і матеріали. – Львів, 1991. – С.138; Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто–Львів, 2003. – Т.39. Тактичний відтинок УПА 28-й “Данилів”: Холмщина і Підляшшя (Документи і матеріали). – С.7.
44. Polska a Ukraina w latach trzdziestych–czterdziestych XX wieku. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych. – Warszawa–Kijow, 2005. – Т.4. – Cz.2. Polacy i Ukraińcy pomiędzy dwoma systemami totalitarnymi 1942–1945. – S.1376–1378.
45. Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто–Львів, 2003. – Т.39. Тактичний відтинок УПА 28-й “Данилів”: Холмщина і Підляшшя (Документи і матеріали). – С.37–38.
46. AAN, Sygn. 202/III–121 – k. 290–291; Polska a Ukraina w latach trzdziestych–czterdziestych XX wieku. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych. – Warszawa–Kijow, 2005. – Т.4. – Cz.2. Polacy i Ukraińcy pomiędzy dwoma systemami totalitarnymi 1942–1945. – S.1378–1380.
47. Polski Ruch Oporu 1939–1945 / Pod redakcją B.Kobuszewski, P.Matusak, T.Rowski. – Warszawa, 1988. – S.613; Ciechanowski J. Powstanie Warszawskie. Zarys podłoża politycznego i dyplomatycznego. – Warszawa, 1987. – S.331.
48. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВОВ України). – Ф.3833, оп.1, спр.135, арк.4–5.
49. ЦДАГО України. – Ф.1, оп.23, спр.927, арк.5.

In the article the problem of Polish-Ukrainian relations in 1940 – at the first half of 1944 has been investigated. On the base of analysis of historical documents and another springs the author of the article has investigated main factors, which had determined it's relations, and their development.

Key words: Polish-Ukrainian relations, Armia Krajowa (AK), West Halychyna, distrikt Lublin, polish emigrations government.

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА, ДЕРЖАВОТВОРЧА Й ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ РОМАНА ШУХЕВИЧА

УДК: 94(947: 943) “1867/1914”

ББК 63.3(4Укр: 4 П)

Микола ВІТЕНКО, Іван МОНОЛАТІЙ

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН У ГАЛИЧИНІ В 1867–1914 рр. ТА ІДЕЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

У статті розглядаються польсько-українські відносини в Галичині в 1867–1914 рр. як одні з передумов формування головних засад українського націоналізму й ідеї утворення незалежної України. Простежуються витоки конфліктів між поляками й українцями впродовж цілого ХХ ст. Серед цих витоків вагоме місце посідали соціально-економічні суперечки.

Ключові слова: Галичина, польсько-українські відносини, Україна irredenta, український націоналізм.

Взаємини між поляками й українцями впродовж багатьох століть були каталізатором усієї історії Центрально-Східної Європи. Ці взаємини були завжди переповнені суперечливих і драматичних подій, явищ і процесів. З одного боку, це були стосунки добросусідські, союзницькі, а з іншого, – ворожі, антагоністичні. Особливо яскраво це проявилось в буремні 1939–1954 рр. Проте події на Волині 1942 р., операція “Вісла” 1946 р., збройне протистояння між Українською Повстанською Армією та Армією Крайовою мали далекі й серйозні передумови. Їхні витоки сягали навіть не пацифікації 1930 р., а ще часів спільного перебування українців і поляків у складі провінції Австро-Угорщини “Королівстві Галичини та Володимирії”.

Утворення незалежної української держави та демократизація українського суспільства сприяли збільшенню кількості наукових розробок з історії Галичини, українсько-польських взаємин, українського національного й державницького відродження, зародження демократичних інститутів, діяльності українських політичних партій у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Вивченням таких важливих тем займаються сучасні українські науковці О.Аркуша, Л.Зашкільняк, О.Жерноклеєв, М.Кугутяк, О.Красівський, Ю.Михальський, М.Мудрий, І.Райківський, В.Расевич, О.Сухий, І.Чорновол та інші. Результати їхніх досліджень знайшли своє відображення в статтях і монографіях, а також у підручниках Я.Грицака, Л.Зашкільняка та М.Крикуна.

Та не зважаючи на таку велику кількість дослідників лише одиниці звертають увагу на те, що саме в період існування галицької автономії було сформульовано головні засади українського й польського націоналізмів, апробовано методи та засоби міжнародної боротьби в новітніх реаліях глобалізованого світу.

Галицьку автономію – так званий “Коронний край Галичини і Володимирії” було створено в 1867 р. унаслідок домовленостей між Габсбургами й представниками угорської та польської великої земельної аристократії. З самого початку за кількома народами новоствореної Австро-Угорщини закріплювалося право визискувати інші народи. Втілювалося в дійсність правило часів Римської імперії – “Поділяй і володарюй”. У дискримінаційних умовах опинилися чехи, словаки, хорвати й українці. В основу дискримінації було поставлено соціально-економічний чинник, але впродовж 1867–1914 рр. він перетворився на чинник національний.

За даними офіційних переписів, у 1880 р. українці становили 42,1% населення Галичини, а поляки – 45,5% від усього населення¹ (за попередніми переписами майже неможливо простежити національний склад населення краю). Приблизно таке ж співвідно-

шення фіксували й наступні переписи населення краю, хоча змінювалися чисельні показники, а чисельність населення загалом зростає з 1880 р. до 1914 р. більше ніж на 2 мільйони осіб, або ж на 33%². Стрімке зростання чисельності населення породжувало багато побутових проблем, погіршувало соціально-економічне становище краю в цілому, адже кількість природних і матеріальних ресурсів не змінювалася, не відбувалося й активної модернізації технології виробництва, сільськогосподарських знарядь праці.

Ситуацію погіршував нерівномірний розподіл життєво необхідних ресурсів між різними національними спільнотами краю. Так, у 1867 р. 44% всіх земель краю належали 4084 поміщикам (0,62% всього населення Галичини), з яких 82% були поляками (3349 осіб)³. Натомість 2,5 млн. українців краю володіли лише біля 46% всіх земельних угідь⁴. Незначна частина земельних угідь Галичини належала державі й представникам інших національностей – вірменам, караїмам, євреям, німцям та ін.

Особливо загрозлива соціально-економічна ситуація склалася в східній частині коронного краю – Східній Галичині. Тут проживало біля 95% усіх українців Галичини. Але вони володіли малою частиною земельних угідь, натомість понад 50% земель належала в різні роки всього 200–300 польським шляхетським родинам. Загалом 2,5 млн. українців володіли 1 млн. 300 тис. га землі, а 3349 польських поміщиків – 1 млн. 269 тис. га. Біля 90% українців Галичини були селянами й володіли до 2 га землі, що не дозволяло їм за існуючих тоді технологій сільськогосподарського виробництва забезпечувати себе навіть найелементарнішими продуктами харчування. Саме тому щорічно в Галичині помирало біля 50 тис. осіб від недоїдання та голоду⁵.

За підрахунками І.Франка, на одного українця Галичини в середньому припадало найменше серед європейців кілограмів зерна й м'яса та найбільше – картоплі. Учений так описував становище більшості населення краю: “Продуктів харчування бракує не тільки, щоб відновити робочу силу, а й не вистачає, щоб зберегти здоров'я і життя. Це відбувається на тому, що народ легко піддається епідемічним захворюванням на виродженні і зубожінні раси, у короткій середній тривалості життя і великій середній смертності, у відносно великому проценті непрацездатного населення”⁶.

Не кращим було й становище тих українців, які проживали в містах. Більшість із них не мали власного житла й елементарних засобів до існування, а тому не мали права брати участь у місцевому самоврядуванні. Часто права українських городян просто зневажалися. Це особливо чітко проявлялося під час виборів до органів місцевого самоврядування.

За даними австрійської статистики, в 1896 р. греко-католики (українці) переважали лише в складі 4 міських рад Східної Галичини, ще в 65 мали представництво, а в 20 не мали жодного члена ради. Того ж року римо-католики (поляки й полонізовані українці, німці, чехи й т. д.) в 9 міських радах становили весь склад, у 9 – абсолютну більшість, а в 65 мали впливове представництво. Євреї мали абсолютну більшість у 14 міських радах і представництво в усіх інших міських радах Східної Галичини. У цілому ж частка радних (делегатів у міських радах) – греко-католиків у містах – склала 24,9%, при тому що греко-католики становили 31,4% населення міст. Частка радних – римо-католиків – становила 33,6%, а населення – лише 23,5%; частка радних – євреїв – 40,9% при населенні – 44,5%. Українці не мали жодного радного в міських радах Західної Галичини⁷. Тому не дивно, що дискримінації зазнавали найчастіше саме вони. Дискримінація породжувалася прагненням окремих міських урядовців протегувати своїм родичам, друзям, а іноді й просто знайомим зі “свого світу”. Відсутність постійного державного контролю за діями органів самоуправління в умовах Галичини надавала переваги полякам у порівнянні з представниками інших національностей, оскільки саме вони займали більшість владних посад. Судові справи тих часів свідчать про масові фінансові зловживання представниками органів місцевого самоуправління. Так, масово надавалися податкові пільги для “своїх” ремісників, торговців, які

часто були родичами, близькими чи просто друзями. Натомість усіляко переслідувалися “чужі”.

Характерно, що на побутовому рівні польські й українські мішани не лише конфліктували. Між ними частими були й приклади добросусідства, толерантності. Редактор видання “Gazeta Stryjska” Едмунд Острушка зазначав, що для більшості польських газет притаманне нерозуміння русинів (українців). За його словами, періодика висвітлювала крайнощі в українській ментальності й не вказувала про позитивні риси, змальовувала українців варварами, хоч у житті: “... Поляки з Русинами сходяться, живуть, ведуть справи, п'ють вино...”. Та водночас Е.Острушка заперечував існування в Галичині “гармонії і братньої милості”, оскільки в містах русини не люблять поляків так, як лише може “в цілому світі хлоп не любити пана”⁸. Однак, на нашу думку, значною мірою на відносини між поляками й українцями в містах впливала не лише приналежність до різних станів, а й конкуренція на ринку праці в низці галузей економіки.

Загострення польсько-українських взаємин часто мало сезонний характер. У ті пори року, коли роботи вистачало на всіх, прояви ксенофобії були рідкістю, та вже з настанням морозів припинялося більшість будівництв й інших сфер господарювання, де найчастіше використовувалася некваліфікована робоча сила, й міжнаціональний антагонізм набирав нової сили. Його загострював і сезонний наплив селян у міста в пошуках роботи, спричинений тривалою перервою в сільськогосподарських роботах. Про суттєві сезонні коливання безробіття і, відповідно, погіршення польсько-українських взаємин повідомляли Президент Львова та Намісництво адміністрація залізниці, дирекція поліції. Лише з будівництва львівського вокзалу в жовтні 1901 р. було звільнено 1309 робітників із 1400 працюючих. Звільняли їх у зв'язку зі зменшенням об'єму робіт і відсутністю коштів для виплати зарплат тимчасово непрацюючим. Такі масові звільнення погіршували й криміногенну ситуацію в краї. Тільки влітку, щоб вирішити ці проблеми, міська рада Львова організувала громадські роботи й зводила безробіття до мінімуму⁹. Проте боротьба з безробіттям нечасто входила до діяльності міських рад Галичини. Її проводили лише в 7–8 найбільших містах провінції.

Найбільших утисків зазнавали українські гуманітарії – вчителі шкіл і гімназій. Наприклад: у місті Станіславі (нині – Івано-Франківськ) в 1900 р. проживало біля 21% українців і 30% поляків, але не було жодної української школи чи гімназії. Протягом 5 років (із 1900 до 1905) товариство “Руських жінок” зверталося за допомогою до магістрату для приватної української школи. Коштів не вистачало навіть на утримання учениць і вчителя. Магістрат не виділив жодної корони на потреби цього товариства. Водночас на приватну польську школу імені Ленартовича виділялося щорічно 2–2,5 тис. корон і це за умов, коли в місті існували державні польськомовні школи¹⁰.

Упродовж 1890–1914 рр. польсько-українські стосунки набули небувалої доти гостроти. Цьому сприяло декілька явищ і процесів: 1) крах політики польсько-українського примирення в 1894 р.; 2) криваві баденівські вибори 1897 р., у ході яких від сваволі австрійської жандармерії та польських поміщиків потерпіли кілька тисяч українських селян; 3) масові судові процеси між українськими сільськими громадами та польськими поміщиками про право користування сервітутами – лісами, пасовищами й водоймами (з понад 3000 справ лише 32 було вирішено на користь українських селян); 4) боротьба за виборчу реформу та за відкриття українського університету у Львові (до цієї боротьби було залучено десятки тисяч людей з обох сторін, проводилися масові мітинги, демонстрації, зібрання). Кожне з названих явищ доповнювало загальну картину міжнаціональної ворожнечі.

Названі події доповнювалися масовими конфліктами під час розparcelювання маєтків збанкрутілих польських поміщиків. Так, низка польських політичних партій поставила собі за мету викуповувати такі маєтки й продавати їх малими частками виключно для

польських селян. Для реалізації цієї складної і фінансово важкої програми було створено так звану “польську Гекату” – Галицький парцеляційний банк. Він розгорнув активну діяльність, завдяки якій із понад 200 тис. га розпарцельованих у Східній Галичині лише біля 30 тис. га змогли викупити українські селяни. Решта була продана польським переселенцям із Західної Галичини¹¹. Така ситуація в соціально-економічній сфері була наслідком політичного домінування поляків у краї і змушувала лідерів українських громадсько-політичних рухів шукати шляхи до розв’язання численних галицьких протиріч.

Олександр і Володимир Барвінські, Іван Франко, Юліан Лаврівський, Юліан Романчук і багато інших спочатку намагалися домогтися поділу Галичини на дві окремі провінції за національною ознакою – на польську й українську. При цьому вони заперечували саму ідею української незалежності. Так, у програмі Русько-Української Радикальної партії 1890 р. зазначалося, що ця перша українська політична партія буде боротися лише за розширення прав “Коронного краю Галичини й Володимирії”, а також їх дотримання всіма гілками влади¹².

Проте вже за кілька років у РУРП виокремилося декілька угруповань, які й запропонували альтернативи автономному майбутньому Галичини. Зокрема, так звані “молодші радикали” В’ячеслав Будзиновський, Микола Ганкевич, Олександр Колесса, Євген Левицький, Володимир Охримович виступили за перетворення Австро-Угорщини з дуалістичної монархічної імперії на федеративну конституційну монархію або ж навіть на федеративну республіку, де українська Галичина буде мати права однієї з федеративних республік¹³.

Та вже в 1895 р. Юліан Бачинський висунув програму створення незалежної української держави, до якої увійшли б усі українські етнічні землі – Наддніпрянина, Кубань, Галичина, Волинь, Закарпаття та Буковина. Він у своїй статті “Україна *ingredenta*” проголосив нагальну потребу досягнення державної незалежності для українців. Це, на його думку, мало б забезпечити економічний добробут нації, захистити українського селянина від засилля польських поміщиків і колоністів¹⁴. Для початку він пропонував перетворити Галичину на центр українського національного й культурного життя. Перетворення Східної Галичини на “український П’ємонт” розглядалося ним як перший крок до створення незалежної України. Думки Ю.Бачинського на початку ХХ ст. лягли в основу політичних програм більшості українських партій Галичини. Вони ідеологічно суперечили рішенням польського міжпартійного з’їзду 1903 р. На ньому Галичина проголошувалася “польським П’єментом”. Так виник конфлікт концепцій “двох П’ємонтів”.

Думки Ю.Бачинського викликали серед українців Галичини тривалі суперечки. Окремі думки автора “України *ingredenta*” піддавав критиці навіть Іван Франко. Проте загострення польсько-українського протистояння радикалізувало настрої в суспільстві й дедалі більше українських політиків почало схилитися до думки, що хоча б у віддаленій перспективі, але доконче необхідне утворення української самостійної соборної держави. Зокрема, на початку ХХ ст. ці ідеї розвинув І.Франко у своїх творах “Що таке поступ?”, “Поза межами можливого” та власному творі “Україна *ingredenta*”. Він, зокрема, стверджував: “Ідеал національної самостійності в усякім погляді, культурнім і політичнім, лежить для нас поки що, з нашої теперішньої перспективи, поза межами можливого. Нехай і так. Та не забуваймо ж, що тисячні стежки, які ведуть до його здійснення, лежать просто таки під нашими ногами, і що тільки від нашого розуміння того ідеалу, від нашої згоди на нього буде залежати, чи ми підемо тими стежками в напрямі до нього, чи може звернемо на зовсім інші стежки”¹⁵. Цими словами на початку 1900 р. видатний український мислитель закликав до активного пошуку шляхів здобуття Україною незалежності. Він підтримав думки Ю.Бачинського про те, що тільки наявність власної держави забезпечить для українців вільний політичний, економічний та культурний розвиток.

Одним із перших актів, спрямованих на покращення соціально-економічного становища українців, а отже, “першим кроком до української самостійності”, за словами україн-

ського посла до Галицького сейму Лонгіна Цегельського, мав стати страйк українських селян у 1902 р.¹⁶. Страйк завершився половинчастим успіхом страйкарів. Польські поміщики погодилися на незначне підвищення поденної оплати праці для українських селян, а в низці випадків навіть пішли на поступки в питаннях користування сервітутами. Але не було досягнуто ще однієї важливої поступки – здешевлення процедури купівлі землі для українських селян, зменшення податків для селянських господарств і збільшення для фільварків¹⁷.

Майже водночас із селянським страйком відбулося вигнання українських студентів із Львівського університету. Крім того, під час підготовки до чергових виборів до Галицького сейму знову повторилися масові побиття українських селян та їх умиротворення загонами жандармерії й кінної поліції.

Піком польсько-українського протистояння стали події у Львові в 1908–1910 рр. Масові погроми будинків, у яких розташовувалися українські книгарні, просвітні й економічні організації, побиття українців мали місце у Львові й деяких інших містах у другій декаді квітня 1908 р. після вбивства М.Січинським галицького намісника А.Потоцького. Хоча ці акції й були організовані шовіністичними польськими партіями, гасло “*Wiś Rusinów*”, поширюване в ті дні, не знайшло б підтримки без існування тривалої практики вуличних сутичок і конфліктів. На це, на нашу думку, цілком справедливо вказувала газета “Діло”¹⁸. Московфільська газета “Голос народу” зазначала, що руське (українське) міщанство Східної Галичини витиснуто нелюдським ставленням поляків і безправ’ям на околиці міст і в передмістя. З’являтися українцям в окремих міських центрах було небезпечно для життя і здоров’я не лише вночі, а й удень¹⁹.

Упродовж 1908–1910 рр. Галичина була ареною силової польсько-української боротьби. У ній були не лише матеріальні втрати, але й людські жертви. Зокрема, в 1910 р. під час зіткнень між українськими й польськими студентами Львівського університету кілька осіб було поранено, а один із лідерів українського студентського руху Адам Коцко загинув. Після цього у Львові й інших містах Галичини знову пройшла хвиля українських погромів – радикально налаштована польська молодь знищувала українські кооперативи, школи, гімназії, читальні²⁰.

Польсько-українське протистояння в 1908–1910 рр. змогли зупинити лише заклики греко-католицького митрополита Андрея Шептицького, політичні домовленості між польськими й українськими політиками в Галицькому сеймі, зрештою, польсько-українська угода, укладена в лютому 1914 р. за сприяння династії Габсбургів і цісарського намісника в Галичині Михайла Бобжинського. Однак Перша світова війна перешкодила виконанню умов цієї угоди, що передбачала вагомні політичні й економічні поступки поляків українцям. Та найбільшою перешкодою в її реалізації стало відверте небажання польських націонал-демократів, які зайняли домінуюче становище серед польських політичних партій. Саме ендеки підтримали політику національної та релігійної нетерпимості, конфронтації з українцями. Вони ж у міжвоєнній Польщі виступили за продовження польської колонізації – осадництва етнічних українських земель, обмеження прав українського населення на купівлю будівель, землі й іншої нерухомості, обмеження виборчих, освітніх і багатьох інших прав українців.

На жаль, шовіністичні погляди окремих польських політиків із Галичини останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. перетворилися на державну політику Другої Речі Посполитої, а радикальні терористичні методи окремих українських студентів – на головне знаряддя боротьби найбільш впливової серед української молоді політичної сили – Організації українських націоналістів.

З точки зору сучасності, найбільш влучним був прогноз щодо майбутнього польсько-українських відносин, зроблений І.Франком. Він застерігав поляків від політики приниження одного народу іншим, оскільки така політика, за його словами, ослаблює навіть

найсильнішу державу. Ці слова Франка справдилися в 1939 р., коли поневолене польською владою українське й білоруське населення фактично відмовилося захищати Річ Посполиту від нацистських і радянських агресорів. З іншого боку, І.Франко застерігав українців від радикальних і особливо терористичних методів політичної боротьби: “Не конспіраціями і раптовими повстанськими вибухами, але повільною, щоденною, витривалою і одвертою працею здобувається добробут, поступ і щастя як одиниць, так і цілих народів”²¹. У цьому Франка підтримав і митрополит Андрей Шептицький, який рішуче засудив як погроми польською молоддю українських громадських і культурних організацій, так і вбивство М.Січинським намісника А.Потоцького.

На нашу думку, найбільш актуальною з усіх порад, які давали творці ідеї української незалежності наприкінці XIX – на початку XX ст., є порада І.Франка: “Нам прийдеться змобілізувати всі свої сили... до праці, до інтенсивної праці над самими собою! Здобуйте знання, теоретичне і практичне, гартуйте свою волю, виробляйте себе на серйозних, свідомих і статечних мужів, повних любові до власного народу і здібних виявити ту любов не потоками шумних фраз, а невтомною тихою працею. Таких мужів потребує кожна нація і кожна історична доба, а вдвоє сильніше буде їх потребувати велика історична доба, коли всій нашій Україні перший раз у її історичному житті всміхнеться хоч трохи повна політична свобода”²².

Таким чином, економічні фактори відіграли важливу роль у створенні поляками й українцями національних концепцій політичного, економічного та культурного розвитку. Для поляків їхня концепція передбачала збереження великої земельної власності, а також збільшення кількості заможних селянських господарств шляхом передачі земельних наділів польським колоністам. Згідно з українською концепцією планувалося здійснити парцеляцію великої польської земельної власності на користь українського селянства. Одночасне втілення обох концепцій у життя не могло відбутися, оскільки вони суперечили одна одній.

Ця суперечність концепцій посилювала польсько-українську ворожнечу, що в 1918–1919 рр. переросла у війну. Конфлікт концепцій “двох П’ємонтів” був насправді зіткненням головних ідей польського й українського націоналізмів. Фактично в протиборстві національних ідей формувалися чіткі цілі боротьби української та польської націй за свою національну незалежність. Проте міжнаціональне протистояння виявилось взаємоослаблюючим і не дало переваг ні полякам, ні українцям у їхній боротьбі за свою державність. Лише пошук і вироблення компромісних рішень, польсько-українське примирення та діалог може в майбутньому виступати гарантом їхньої демократії й свободи.

¹ Rocznik statystyki Galicji. Wydany przez krajowe biuro statystyczne / Pod kierunk. T.Rutowskiego. – Rok I. – Lwów, 1887. – S.17–18.

² Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych / Pod red. T.Pilata. – Lwów, 1912. – T.XXIV. – Zs.II. – S.10–12.

³ Підраховано за: Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych / Pod red. T.Pilata. – Lwów, 1900. – T.XX. – S.52–54; Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych / Pod red. T.Pilata. – Lwów, 1902. – T.XXIV. – Cz.III. – S.40–42.

⁴ Ковальчак Г.І. Економічний розвиток західноукраїнських земель. – К.: Наукова думка, 1988. – С.27.

⁵ Szczepanowski S. Nędza Galicji w cyfrach. Program energicznego rozwoju gospodarstwa krajowego. – Lwów: Drukiem Pillera i spółki, 1888. – S.57.

⁶ Франко І.Я. Злидні Галичини в цифрах // Зібрання творів у 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1985. – Т.44. – Кн.2. – С.20.

⁷ Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych / Pod red. T.Pilata. – Lwów, 1909. – T.XXVII. – Zs.I. – S.14–16.

⁸ Ostruszka E. Kilka słów w sprawie ruskiej // Gazeta Stryjska. – 1893. – №3. – 1 lipca. – S.1.

⁹ Повідомлення організацій та осіб про наступні збори, мітинги, конференції, донесення агентів поліції про робітничі демонстрації, вуличні хвилювання і т. д. (1905 р.) // Державний архів Львівської області. – Ф.350, оп.1, спр.2852, арк.1–45.

¹⁰ Звіти про діяльність “Вишого жіночого інституту імені Ленартовича” і товариства “Приватної жіночої семінарії” в Станіславі за 1899–1913 рр. / Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф.7: Станіславське міське управління, 1841–1918 рр., оп.1, спр.191, арк.1–8; Переписка з товариством “Руських жінок” про надання фінансової допомоги (1900–1910 рр.) / ДАІФО. – Ф.7: Станіславське міське управління, 1841–1918 рр. – Оп. 1, спр.211, арк.1 – 12.

¹¹ Павликовський Ю. Земельна справа у Східній Галичині // Літературно-Науковий Вісник. – 1922. – Т.76. – Кн.2. – С.158.

¹² Програма Русько-Української Радикальної Партії // Українська суспільно-політична думка у 20 сторіччі. – Мюнхен, 1987. – Т.1. – С.10–12.

¹³ Політичні вимоги “молодших радикалів” // Українська суспільно-політична думка у 20 сторіччі. – Мюнхен, 1987. – Т.1. – С.13–15.

¹⁴ Бачинський Ю. Україна irredenta // Українська суспільно-політична думка у 20 сторіччі. – Мюнхен, 1987. – Т.1. – С.26–33.

¹⁵ Франко І. Поза межами можливого // Українська суспільно-політична думка у 20 сторіччі. – Мюнхен, 1987. – Т.1. – С.80–86.

¹⁶ Цегельський Л. Страйкові права, або чи вільно страйкувати. – Львів, 1902. – С.10.

¹⁷ Хлопські страйки в Гаях під Львовом // Діло. – 1902. – Ч.147. – 4 (17) липня. – С.1.

¹⁸ Вчорашні погроми // Діло. – 1908. – Ч.83. – 14 (1) цвітня. – С.1.

¹⁹ Наше мьшанство // Голось народа. – 1909. – 18 (31) грудня. – С.2–3.

²⁰ Кугутяк М.В. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст.– 1939 рр.). – Івано-Франківськ, 1993. – С.110.

²¹ Франко І.Я. Наше теперішнє положення // Зібрання творів: В 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1985. – Т.46. – Кн.1. – С.308.

²² Франко І.Я. Дещо про польсько-українські відносини // Зібрання творів: В 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1985. – Т.46. – Кн.2. – С.260.

In the article the polish-ukrainian relations are considered in Galichina in 1867–1914, as one of pre-conditions of forming of main bases of Ukrainian nationalism and idea of formation of independent Ukraine. The sources of conflicts are traced between Poland and Ukrainians during whole to the XX item. Among these sources ponderable seat was taken by socio-economic disputes.

Key words: Galicia, polish-ukrainian relations, Ukraine irredenta, Ukrainian nationalism.

УДК 94 (477)

ББК 63.3 (4 УКР)

Наталія КОРОСТІЛЬ, Олег МАЛЯРЧУК

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ І АГРАРНЕ ПИТАННЯ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (1919–1939 рр.)

У статті висвітлюються соціально-економічні передумови поширення українського націоналізму. Відкрите нехтування урядовими колами Другої Речіпосполитої правами українського населення спричинило радикалізацію настроїв широких селянських мас. Націоналізм виступив як ідеологія визволення з-під чужоземного гніту та вирішення наболілих аграрних проблем.

Ключові слова: український націоналізм, аграрне питання, Східна Галичина, міжвоєнний період, парцеляція, осадництво, кооперація.

Публікації, в яких висвітлювалися суспільно-політичні та соціально-економічні процеси, що відбувалися в Східній Галичині, з’явилися відразу після завершення Першої світової війни. Відомі громадські діячі, лідери культурно-просвітницьких організацій, політичних партій, духовенство в численних статтях і брошурах здійснили перші спроби аналізу етнополітичних проблем краю.

У 1922 р. член уряду ЗУНР М.Лозинський видав книжку “Галичина в рр. 1918–1920”¹, в якій подає унікальні історичні подробиці та власне бачення долі цієї багато-